

Κώστας Μάγος
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

«Δύσκολα τα χρόνια, καλοί οι άνθρωποι...». Αφηγήσεις μιας ‘ξένης’ οδοντιάτρου στον Αλμυρό την περίοδο 1949-1950

Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο εστιάζει στις αφηγήσεις της Αικατερίνης Κανλή-Μάγου, σχετικά με την περίοδο κατά την οποία εργάστηκε ως οδοντίατρος στον Αλμυρό Μαγνησίας. Μέσα από τις αφηγήσεις, οι οποίες συλλέχθηκαν με τη μέθοδο της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης, παρουσιάζεται μια σειρά από εικόνες που περιγράφουν την εποχή, τον τόπο, τους ανθρώπους και τις ανθρώπινες σχέσεις σε αυτήν την ιδιαίτερη περίοδο της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας.

Η μέθοδος

Η χρήση των βιογραφικών αφηγήσεων στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών έχει μακρύ παρελθόν. Αποτελώντας κυρίαρχο μεθοδολογικό εργαλείο στο χώρο της κοινωνικής ανθρωπολογίας, οι βιογραφικές αφηγήσεις εδώ και δεκαετίες αξιοποιούνται με επιτυχία στην ευρύτερη κοινωνιολογική έρευνα. Σύμφωνα με την Rossiter (1999) η αφηγηματική προσέγγιση, σε αντίθεση με την στενά επιστημονική, ενδιαφέρεται κυρίως για τις προθέσεις, τους στόχους και τα νοήματα που δίνουν οι άνθρωποι στις καταστάσεις που ζουν, εστιάζοντας περισσότερο στην κατανόηση και την εσωτερική συνοχή, παρά στην προβλεψιμότητα και τον έλεγχο.

Όλοι οι άνθρωποι, από τα μικρά παιδιά μέχρι τα άτομα της τρίτης ηλικίας αρέσκονται να αφηγούνται ιστορίες τόσο από τη δική τους ζωή, όσο και από τη ζωή των άλλων. Ο Bruner (1986) υποστηρίζει ότι η αφήγηση ιστοριών αποτελεί το βασικό πλαίσιο μέσα από το οποίο κάθε άνθρωπος οργανώνει τη γνωστική προσέγγιση του κόσμου που ζει. Έτσι, μέσα από τις αφηγήσεις, οι αφηγητές αφενός ερμηνεύουν τον κόσμο γύρω τους και αφετέρου αναστοχάζονται τις αντιλήψεις και τις στάσεις τους, αναζητώντας αποτελεσματικότερους τρόπους επικοινωνίας και

λειτουργικότερους τρόπους για την αντιμετώπιση των εμποδίων και των δυσκολιών που συναντούν στην ζωή τους. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας προσέγγισης η καθημερινή ζωή αποτελεί ένα σταυροδρόμι αφηγήσεων, μέσα από τις οποίες οι άνθρωποι σχηματίζουν και μετασχηματίζουν την ταυτότητά τους. Με τον τρόπο αυτό η ταυτότητα κάθε ανθρώπου αποτελεί ένα μωσαϊκό αφηγήσεων που βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση με τις αφηγήσεις, άρα και τις ταυτότητες των άλλων (Μάγος, 2013).

Μια από τις συνηθέστερες ερευνητικές τεχνικές που αξιοποιεί την αφήγηση είναι η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη. Σύμφωνα με τον Τσιώλη (2006: 170) η αφηγηματική συνέντευξη είναι «ένα είδος ‘ανοικτής’ συνέντευξης στην οποία ο ερωτώμενος καλείται απροσχεδίαστα να αφηγηθεί την ιστορία της ζωής του συνολικά ή μια περίοδό της, αντανακλώντας στη μνήμη του προσωπικές εμπειρίες και βιώματα, γεγονότα στα οποία ο ίδιος είχε προσωπική ανάμειξη».

Στο πλαίσιο της έρευνας που παρουσιάζεται στο παρόν άρθρο πραγματοποιήθηκε μια σειρά από αφηγηματικές συνεντεύξεις οι οποίες εστίαζαν στην ανάκληση των αναμνήσεων της αφηγήτριας για την περίοδο 1949- 1950, κατά την οποία άσκησε το επάγγελμα της οδοντιάτρου στον Αλμυρό Μαγνησίας. Όπως γίνεται συχνά, οι αφηγήσεις αυτές λειτούργησαν όπως η ρίψη ενός βότσαλου σε ήρεμη θάλασσα, ανοίγοντας ομόκεντρους κύκλους αφηγήσεων που είχαν ως αφετηρία μια συγκεκριμένη ανάμνηση, αλλά γρήγορα έφερναν στην επιφάνεια πολλές παράλληλες αναμνήσεις που συνδέονταν είτε με την συγκεκριμένη είτε με παρόμοιες αναμνήσεις. Η μεγάλη ηλικία της αφηγήτριας, αφού συμπλήρωνε την όγδοη δεκαετία της ζωής της, δεν αποτέλεσε ιδιαίτερο εμπόδιο, καθώς οι μνήμες της από την συγκεκριμένη περίοδο ήταν ιδιαίτερα ζωντανές. Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει την σημαντικότητα των βιωμάτων και εμπειριών της αφηγήτριας που σχετίζονται με την μετακίνησή της στον Αλμυρό Μαγνησίας, καθώς αυτά συνδέονται αφενός με την αρχή της επαγγελματικής της διαδρομής και αφετέρου με την εγκατάστασή της σε έναν νέο άγνωστο τόπο. Επίσης, ιδιαίτερα βοηθητικό για την υπέρβαση των πρακτικών δυσκολιών της συνέντευξης, αλλά και της ελεύθερης έκφρασης των απόψεων της αφηγήτριας ήταν η συγγενική της σχέση με τον ερευνητή.

Η ανάλυση των συνεντεύξεων έγινε με την μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή το περιεχόμενο των συνεντεύξεων αναλύεται σε επιμέρους, διακριτές μεταξύ τους θεματικές κατηγορίες, ενώ το ενδιαφέρον εστιάζει τόσο στα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που εντάσσονται σε κάθε κατηγορία όσο και στην ανάδειξη των σχέσεων και συνδέσεων μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών (Strauss & Corbin, 1996). Οι επιμέρους θεματικές κατηγορίες οι οποίες προέκυψαν από την ανάλυση των βιογραφικών συνεντεύξεων της αφηγήτριας αφορούν στον τόπο, στους κατοίκους, στη δουλειά της οδοντιάτρου, στην καθημερινή ζωή και τέλος στην εποχή κατά την οποία η αφηγήτρια εγκαταστάθηκε και εργάστηκε στον Αλμυρό.

Η αφηγήτρια

Η Αικατερίνη (Καίτη) Κανλή Μάγου γεννήθηκε στην Μυτιλήνη το 1926 και πέθανε στην Αθήνα το 2016. Η οικογένειά της είχε μικρασιατική καταγωγή από την πόλη Φώκαια της Μικράς Ασίας. Ακολουθώντας την ίδια θαλάσσια διαδρομή με αυτή που ακολουθούν σήμερα χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες, η οικογένεια της Καίτης Κανλή το 1922, τις μέρες της μικρασιατικής καταστροφής, με μια βάρκα πέρασαν νύχτα από τα μικρασιατικά παράλια στην Μυτιλήνη. *«Μέσα στην βάρκα ήταν η γιαγιά μου, ο παππούς μου και τα τέσσερα παιδιά τους. Το δεύτερο από αυτά ήταν η μάνα μου. Όπως μου έλεγε η μάνα μου, ο παππούς είχε συνεννοηθεί με έναν Μυτιληνιό και όταν η βάρκα πλησίαζε στην Μυτιλήνη, τους έκανε σήματα με ένα φακό για το πού έπρεπε να πάνε και να μην πέσουν πάνω στα βράχια. Δεν είχαν τίποτα μαζί τους παρά μόνο τα ρούχα που φορούσαν. Ούτε λίρες, ούτε κοσμήματα, τίποτα, φτωχή οικογένεια ήταν»* αφηγείται η Καίτη Κανλή, σχετικά με την βίαιη μετακίνηση τους από τον τόπο καταγωγής προς την Μυτιλήνη.

Η οικογένεια, αφού πέρασε ένα πρώτο διάστημα σε διάφορους χώρους φιλοξενίας Μικρασιατών προσφύγων στην Λέσβο, τελικά εγκαταστάθηκε σε μια μικρή οικία στην πόλη της Μυτιλήνης. Εκεί γεννήθηκε η αφηγήτρια, ενώ η νεαρή τότε μητέρα της μέσα στα επόμενα τέσσερα χρόνια απέκτησε άλλα δυο παιδιά. Η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς της ήταν πολύ κακή, καθώς μόνο ο πατέρας της ασκούσε περιστασιακά το επάγγελμα του τσαγκάρη. Και οι δύο γονείς της ήταν αναλφάβητοι. *«Μεγαλώσαμε μέσα στη φτώχεια. Θυμάμαι ότι τα ρούχα μας ήταν πάντα παλιά, τα παπούτσια μας τρύπια. Όμως έτσι μεγάλωναν τα περισσότερα παιδιά των προσφύγων. Εμένα από μικρό παιδί με έβαζαν να δουλεύω. Θυμάμαι με έβαζαν και καθάριζα κάτι βαρέλια, σκληρή δουλειά και ανθυγιεινή πολύ»*.

Από πολύ νωρίς και παρά τις σοβαρές δυσκολίες η Καίτη Κανλή έδειξε ιδιαίτερη έφεση για τη μάθηση και το σχολείο, ενώ οι επιδόσεις της ήταν πάντα καλές. Χαρακτηριστικά αφηγείται: *«Δεν είχα δικά μου βιβλία, γιατί τότε τα σχολικά βιβλία τα αγόραζες. Πήγαινα, λοιπόν, σε μια συμμαθήτρια*

Εικ. 1. Η Καίτη Κανλή την τελευταία περίοδο της ζωής της.

μου που έμενε εκεί κοντά και μου δάνειζε για λίγο τα βιβλία της και έτσι προσπαθούσα να διαβάσω. Πάντα νύχτα διάβαζα. [...] Θυμάμαι μια φιλόλογο στο Γυμνάσιο. Μια μέρα που δεν είχα καταφέρει να διαβάσω πήγα και της εξήγησα γιατί. Ξέρεις τι μου είπε; Το θυμάμαι ακόμα, ήταν καλός, άνθρωπος, ευαίσθητος άνθρωπος. 'Τι Γολγοθά τραβάς παιδί μου!».

Αμέσως μετά την ολοκλήρωση των γυμνασιακών σπουδών η Καίτη Κανλή, μέσα στην περίοδο της Κατοχής, εγγράφεται στην Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών. Και πάλι έχει να αντιμετωπίσει ένα πλήθος δυσκολιών, γιατί δεν υπήρχε καμιά οικονομική στήριξη από την οικογένειά της. Παρόλα αυτά επιτυγχάνει να προχωρήσει στις σπουδές της μέχρι που ένα τραγικό γεγονός την αναγκάζει να διακόψει και να επιστρέψει στην Μυτιλήνη. Ένας από τους δυο αδελφούς της, σε ηλικία 20 ετών πνίγεται στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Μυτιλήνης και Τουρκίας, καθώς μια ξαφνική καταιγίδα βυθίζει την βάρκα ψαρέματος, όπου επέβαινε. Το γεγονός αυτό φέρνει σε ακόμη δεινότερη θέση την οικογένεια της αφηγήτριας, η οποία αφού παρέμεινε ένα διάστημα στην Μυτιλήνη για να στηρίξει ψυχολογικά την οικογένειά της, επέστρεψε στην Αθήνα, ολοκλήρωσε τις σπουδές της και αναζήτησε επειγόντως εργασία προκειμένου να επιβιώσει.

Τότε μια συμφοιτήριά της με καταγωγή από τον Αλμυρό, η οποία είχε ήδη ξεκινήσει να εργάζεται ως οδοντίατρος στην Αθήνα, την πληροφόρησε ότι ένας Βολιώτης οδοντίατρος αναζητούσε βοηθό για το οδοντιατρείο που σκόπευε να ανοίξει στον Αλμυρό. Η αφηγήτρια, χωρίς δεύτερη σκέψη και μην έχοντας καμιά σχέση με την περιοχή της Μαγνησίας, συμφώνησε να αναλάβει την εργασία. «Μήπως μπορούσα να κάνω κι αλλιώς; Χρειαζόμουν χρήματα όχι μόνο για να

Εικ. 2. Η Καίτη Κανλή την περίοδο που εργάστηκε στον Αλμυρό Μαγνησίας.

ζήσω εγώ, αλλά να στέλνω και στους άλλους στην Μυτιλήνη. Από μένα περίμεναν. Μετά τον θάνατο του Κώστα [του αδελφού] κανένας τους δεν δούλευε. Όταν μου είπε η Ντίνα για τον Αλμυρό της λέω 'κι από αύριο κιόλας αν γίνεται, να ξεκινήσω'».

Σχετικά με την μετακίνησή της στον Αλμυρό η αφηγήτρια επισημαίνει: «Στον Αλμυρό πήγα με μια βαλίτσα. Λίγα ρούχα είχα μέσα κι αυτά δεν τα είχα αγοράσει, από την ΟΥΝΡΑ τα είχα πάρει. Μαύρα φορούσα μόνο, γιατί είχαμε χάσει τον Κώστα».

Αντίστοιχα για το ταξίδι από την Αθήνα στον Αλμυρό, που ήταν και το πρώτο μεγάλο ταξίδι με λεωφορείο που έκανε η αφηγήτρια, περιγράφει: *«Το ταξίδι ήταν μαρτύριο. Πολλές ώρες. Πήγαινε γύρω γύρω μέσα απ' το βουνό. Εγώ ζαλιζόμουν. Ακόμα το θυμάμαι και ζαλιζόμμαι»*.

Ο τόπος

Μιλώντας για τον Αλμυρό η αφηγήτρια κάνει επανειλημμένως συγκρίσεις ανάμεσα στον νέο τόπο εγκατάστασης και στον γενέθλιο τόπο, περιγράφοντας ομοιότητες και διαφορές. Προφανώς η αναζήτηση ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στον τόπο που γεννήθηκε και μεγάλωσε και τον 'ξένο' τόπου όπου την οδήγησε η αναζήτηση εργασίας, είναι μια διαδικασία που η αφηγήτρια έκανε και όταν βρέθηκε για πρώτη φορά στον Αλμυρό. Σύμφωνα με τους Smith & Bond (2005) η διαδικασία αυτή είναι μια κοινή σε άτομα με μεταναστευτική ταυτότητα, ιδιαίτερα κατά την πρώτη περίοδο της εγκατάστασης σε έναν νέο τόπο, αφού μέσω αυτής προσπαθούν να διαχειριστούν το άγχος που δημιουργεί η προσαρμογή στις καινούριες συνθήκες ζωής. Η αφηγήτρια διηγείται σχετικά: *«Ο Αλμυρός ήταν κεφαλοχώρι. Απ' όλα είχε. Θυμάμαι την πλατεία που είχε μια τράπεζα, κανένα δυο καφεενεία. Τσίπουρο έβγαζαν. Όχι ούζο, όπως στη Μυτιλήνη, τσίπουρο. Κάτω είχε πλάκες, θυμάμαι τις πλάκες. Οι κοπέλες πηγαίναν βόλτα στην πλατεία για τις δουν τα αγόρια. Πώς κάναν παλιά και στη Μυτιλήνη στην παραλία, στον Αλμυρό το 'καναν στην πλατεία»*. Είναι προφανές ότι ο μικρός τόπος, ο εύκολα ελεγχόμενος, βοήθησε την αφηγήτρια να ενταχθεί γρηγορότερα και να υπερβεί ευκολότερα τις αρχικές δυσκολίες της εγκατάστασης.

Εξάλλου, αν και τόσο όσον αφορά στον πληθυσμό όσο και στην έκταση, ο Αλμυρός είναι μικρότερος από την γενέθλια πόλη της αφηγήτριας, την Μυτιλήνη, είναι φανερό ότι υπάρχουν πολλά κοινά σημεία ως προς την πολεοδομική και χωροταξική διάσταση. Βέβαια, μια σημαντική διαφορά αποτελεί το στοιχείο της εγγύτητας με την θάλασσα, όμως και εδώ η διαφορά δεν είναι σημαντική, αφού η πρόσβαση στην θάλασσα και από τον νέον τόπο είναι ιδιαίτερα εύκολη. *«Όταν πήγαινα στην Αγχιάλο και στο Βόλο, μου άρεσε να βλέπω τη θάλασσα. Η θάλασσα μου θύμιζε την Μυτιλήνη»*, υπογραμμίζει η αφηγήτρια.

Μετά την πρώτη γνωριμία και εξοικείωση με τον τόπο εγκατάστασης, η αφηγήτρια φαίνεται να νιώθει την ανάγκη να γνωρίσει τις κοντινές περιοχές, στάση επίσης κοινή στη γενικότερη συμπεριφορά των μεταναστών (Smith & Bond, ό.π.). Έτσι, επισκέπτεται την Αγχιάλο και, φυσικά, τον Βόλο. Αφηγείται για τους συγκεκριμένους τόπους: *«Η Αγχιάλος ήταν ένα μικρό χωριό, πηγαίναμε για μπάνιο. Ο Βόλος ήταν η μεγάλη πόλη, είχε τα τσιπουράδικα, τα ζαχαροπλαστεία, το νοσοκομείο. Αν θέλαμε να ψωνίσουμε κάτι καλό πηγαίναμε στο Βόλο. Με την συγκοινωνία πηγαίναμε. Είχε δυο*

τρεις φορές την μέρα. Τα Σάββατα πηγαίναμε με την Ντίνα στο Βόλο. Υπήρχε ένα πολύ καλό εστιατόριο. Αχ, το θυμόμουν το όνομα του παλιά, όμως τώρα το ξέχασα. Πρώτα πηγαίναμε και πληρώναμε τους οδοντοτεχνίτες και μετά πηγαίναμε και τρώγαμε. Θυμάμαι μας έδιναν και επιδόρπιο κομπόστα βερίκοκο ή ροδάκινο. Ήταν το καλύτερο εστιατόριο. Κάποιες φορές μέναμε σε ξενοδοχείο το βράδυ στο Βόλο και την Κυριακή γυρνάγαμε στον Αλμυρό».

Ενώ στην Αγχιάλο η αφηγήτρια μπορεί να μεταβαίνει και μόνη της, αφού έχει γνωρίσει και κάποιους κατοίκους λόγω της δουλειάς της, στον Βόλο φαίνεται ότι προτιμά να πηγαίνει συνοδευόμενη από τη φίλη της και πρώην συμφοιτήτριά της με καταγωγή από τον Αλμυρό, στοιχείο που προφανώς της εξασφαλίζει μεγαλύτερη άνεση και ασφάλεια. Ο Βόλος ως πρωτεύουσα του νομού και ως το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της περιοχής λειτουργεί ως τόπος που συνδέεται αφενός με την επαγγελματική της ταυτότητα, αφετέρου με την ανάγκη για αλλαγή και στοιχειώδη διασκέδαση. Η τελευταία περιορίζεται στο φαγητό σε «καλό εστιατόριο», αλλά και στην διανυκτέρευση σε ξενοδοχείο. Κρίνοντας κανείς με τα μάτια της εποχής, η διανυκτέρευση σε ξενοδοχείο και το γεύμα εκτός οικίας, αποτελούσαν προφανώς πολυτέλεια για την οικονομική κατάσταση του μέσου πληθυσμού, επομένως η δυνατότητα της αφηγήτριας να απολαμβάνει κατά καιρούς τέτοιου τύπου εξόδους, είναι μια μορφή πρόκλησης των ‘ταξικών ορίων’ που θέτει η κοινωνικοοικονομική της κατάσταση. Εντύπωση αποτελεί η αναφορά στην προσφορά επιδορπίου μετά το γεύμα, διαδικασία με την οποία φαίνεται ότι η αφηγήτρια δεν είναι εξοικειωμένη ούτε από τον γενέθλιο τόπο ούτε από τον τόπο των σπουδών της. Αντίστοιχα η αναφορά στο συγκεκριμένο επιδόρπιο, «κομπόστα ροδάκινο ή βερίκοκο», αποτελούσε μάλλον μια νέα και ελκυστική για την τότε εποχή περίπτωση επιδορπίου, η χρήση της οποίας πιθανόν να συνδεόταν με οικονομική άνεση.

Από τον Αλμυρό η αφηγήτρια επίσης φαίνεται να έχει δυνατές μνήμες από το παζάρι το οποίο αναφέρει ως «πανηγύρι», προσπαθώντας ίσως ακόμη μια φορά να το ταυτίσει με μια οικεία από τον γενέθλιο τόπο δραστηριότητα, επισημαίνοντας όμως το μέγεθος, το οποίο φαίνεται να την εντυπωσιάζει. Συγχρόνως κάνει αναφορά στο φαινόμενο της προίκας, ιδιαίτερα έντονο για την εποχή στην οποία αναφέρεται. Περιγράφει η αφηγήτρια: «Είχε και το πανηγύρι. Μεγάλο πανηγύρι. Εκεί αγόραζαν τις προίκες οι κοπέλες. Εγώ εκεί δοκίμασα χαλβά Φαρσάλων. Δεν τον ήξερα πριν, εκεί τον έμαθα. Εμείς ξέραμε τον ταχινοχαλβά και τον άλλον τον σιμιγδαλένιο.... Θυμάμαι έναν που όλο φώναζε: ‘εδώ ο καλός χαλβάς, ο γνήσιος χαλβάς Φαρσάλων’.... Όμως το πανηγύρι σταμάτησε όταν ξεκίνησε ο εμφύλιος».

Η αναφορά «εκεί αγόραζαν τις προίκες τους οι κοπέλες» θα μπορούσε πιθανόν να υποκρύπτει και μια αίσθηση παράπονου για την δική της προφανώς οικονομική αδυναμία να αγοράσει κάτι σημαντικό ή να διαθέτει προίκα. Αντίθετα ο «χαλβάς Φαρσάλων» ήταν ένα από τα προϊόντα που η αφηγήτρια μπορούσε εύκολα να προμηθευτεί, ενώ φαίνεται να κινητοποίησε το ενδιαφέρον της ως ένα προϊόν που

έβλεπε για πρώτη φορά. Επίσης, θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι η ανάμνηση του χαλβά μεταφέρει μια γενικότερη ‘γλυκιά’, άρα και συναισθηματικά θετική ανάμνηση από τις μέρες του παζαριού στην μνήμη της αφηγήτριας.

Οι κάτοικοι

Μιλώντας για τους κατοίκους του Αλμυρού, η αφηγήτρια επανειλημμένως χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό «καλοί άνθρωποι». Λέει χαρακτηριστικά: «Οι άνθρωποι ήταν καλοί, φτωχοί άνθρωποι ήταν. Αγρότες ήταν οι πιο πολλοί». Το στοιχείο της καλοσύνης φαίνεται να συνδέεται με το στοιχείο της οικονομικής ανέχειας, ταυτίζοντας στις απόψεις της αφηγήτριας τους «φτωχούς» με τους «καλούς» ανθρώπους. Ο συνειρμός αυτός προφανώς δεν είναι άσχετος με την οικονομική κατάσταση της ίδιας της αφηγήτριας και της οικογένειάς της, η οποία επίσης ένωθε ότι ανήκει στους «φτωχούς και καλούς ανθρώπους».

Πέραν των γενικών αναφορών στους κατοίκους του νέου τόπου, η αφηγήτρια εστιάζει σε συγκεκριμένους ανθρώπους που συνδέονται με έντονα, τόσο ευχάριστα όσο και δυσάρεστα προσωπικά της βιώματα και φαίνονται να διατηρούνται έντονα στη μνήμη της. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί: «*Ηταν ένας πού έρχονταν και ξανάρχονταν, ‘αυτό το δόντι πονάει’ μου έλεγε, ‘το άλλο πονάει’, εγώ έβλεπα τα δόντια δεν είχαν πρόβλημα. Στο τέλος μου το είπε: ‘Μείνε εδώ να σε παντρευτώ’. ‘Όχι’, του είπα ‘εγώ θέλω να γυρίσω στο νησί’. ‘Μείνε’ μου έλεγε ‘εγώ έχω τέσσερις θεριστικές μηχανές, θα βγάξω καλά λεφτά’*».

Τα περιστατικά που αναφέρει συνδέονται όλα με την στοιχείο της γυναικειάς ταυτότητας, το οποίο προφανώς σε συνδυασμό με την επαγγελματική της ιδιότητα συνθέταν την εικόνα μιας «καλής νύφης». Μέσα από την αφήγησή της η Καίτη Κανλή, περιγράφει την προσπάθεια ενός εύπορου κατοίκου της περιοχής να την πλησιάσει και να την ζητήσει σε γάμο. Η ‘πονηριά’ του κατοίκου να υποδυθεί επανειλημμένως τον πελάτη του οδοντιατρείου προκειμένου να την προσεγγίσει, αναδεικνύει την γενικότερη δυσκολία της εποχής για την εκδήλωση του ερωτικού ενδιαφέροντος, αλλά και την αμηχανία των ενδιαφερομένων. Με δεδομένο ότι ο επικρατέστερος τρόπος για την εποχή εκείνη και ιδιαίτερα σε μικρούς τόπους ήταν μέσω των οικογενειακών αποφάσεων ή των συνοικεσίων, η προσπάθεια του ντόπιου κατοίκου να προσεγγίσει την «ξένη» και να την ζητήσει σε γάμο, αναδεικνύει την υπέρβαση εκ μέρους του των παραδοσιακών διαδικασιών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, το γεγονός ότι η ταυτότητα του εν δυνάμει γαμπρού εστιάζει στην οικονομική άνεση που μπορεί να εξασφαλίσει στη νύφη, λόγω της ιδιοκτησίας πολλών γεωργικών μηχανημάτων, άρα αντίστοιχα και μεγάλων γεωργικών εκτάσεων. Βεβαίως, σύμφωνα με τις απόψεις της εποχής, θεωρείται αυτονόητο ότι η νύφη

πρέπει να εγκατασταθεί στον γενέθλιο τόπο του γαμπρού.

Η εκδήλωση ερωτικού ενδιαφέροντος δεν προερχόταν μόνο από ντόπιους κατοίκους, αλλά και από περαστικούς από τον τόπο, καθώς και κατοίκους του Βόλου, στοιχείο που υπογραμμίζει ότι η σημαντική για την εποχή επαγγελματική ταυτότητα της πιθανής νύφης υπερβαίνει τα όποια εμπόδια μπορεί να σηματοδοτεί η ταυτότητα της «ξένης». Χαρακτηριστικά αφηγείται: *«Ήταν κι ένας οδοντοτεχνίτης στο Βόλο, τα ίδια κι αυτός. Έλα να μείνεις σπίτι μου' έλεγε 'να μην ζοδεύεις χρήματα στα ξενοδοχεία'. Κι ένας έμπορος από τα Γιάννενα, αυτός έφερνε στον Αλμυρό ασημικά από τα Γιάννενα, 'θα γυρίσω και θα σε πάρω στα Γιάννενα' μου έλεγε».*

Το ένα από τα δύο αρνητικά βιώματα από την επικοινωνία της με τους ντόπιους που αναφέρει η αφηγήτρια, επίσης, συνδέεται με το στοιχείο της γυναικείας της ταυτότητας και εστιάζει στην παρενόχληση που δέχθηκε από τον ιδιοκτήτη της οικίας όπου έμεινε στην αρχή της εγκατάστασής της στον Αλμυρό. *«Ήταν κι ένας που δεν θέλω να τον θυμάμαι. Όταν πρωτοπήγα, νοίκιασα ένα δωμάτιο σε μια οικογένεια. Καλή οικογένεια, με καλό όνομα δηλαδή. Ο πατέρας ήταν γνωστός στον Αλμυρό. Είχε κορίτσια, σχεδόν σαν και μένα θα' ταν στην ηλικία. Ε, αυτός δεν ήταν καλός άνθρωπος. Τι νόμιζε, επειδή ήμουν κοπέλα και δεν είχα κανέναν να με προστατεύσει, μπορούσε να με ενοχλεί; Τέλος πάντων, γρήγορα σηκώθηκα κι έφυγα από εκεί, αλλά η κακή ανάμνηση έμεινε».*

Η αφηγήτρια αντιπαραθέτει την συμπεριφορά του ιδιοκτήτη με την ιδιότητά του ως επώνυμου πολίτη, άρα και πολύ πιθανόν ως οικονομικά ευκατάστατου, στοιχείο που επαναφέρει την προηγούμενη σύνδεση *«φτωχών άρα καλών ανθρώπων»*. Από την αναφορά στο συγκεκριμένο περιστατικό αναδεικνύονται και τα γενικότερα συναισθήματα της αφηγήτριας ως γυναίκας, μόνης και *«απροστάτευτης»* που εύκολα θα μπορούσε να στοχοποιηθεί και να θυματοποιηθεί. Επίσης η αναφορά *«είχε κόρες στην ηλικία μου»* έμμεσα μπορεί και να υποδηλώνει ένα παράπονο για την ταξική αντίθεση ανάμεσα στην δική της προσπάθεια να επιβιώσει και στις ευκατάστατες κόρες του ιδιοκτήτη.

Το δεύτερο αρνητικό περιστατικό που αναφέρει η αφηγήτρια αφορά στην εμπειρία μιας οικονομικής συναλλαγής στην πόλη του Βόλου, όπου έπεσε θύμα εκμετάλλευσης. Προφανώς η οικονομική εκμετάλλευση μπορεί να συνδέεται τόσο με την τότε νεαρή της ηλικία όσο και με την ταυτότητα της άγνωστης και ξένης για την περιοχή. Στην αφήγηση φαίνεται να αποκλείεται η περίπτωση κατά την οποία η οικονομική εκμετάλλευση να έγινε στον τόπο καταγωγής της όπου συνεχίστηκε η οικονομική συναλλαγή, συνδέοντας για μια ακόμη φορά την ταυτότητα της «ξένης» με την οικονομική στη συγκεκριμένη περίπτωση θυματοποίηση.

Η δουλειά

Η αφηγήτρια διατηρεί μια θετική εικόνα από τον εργοδότη της, τον οδοντίατρο στην υπηρεσία του οποίου εργαζόταν. Η εικόνα αυτή και πάλι συνδέεται με την πολύ κακή οικονομική της κατάσταση την περίοδο άφιξης στην πόλη του Αλμυρού, αφού δεν είχε ούτε την οικονομική δυνατότητα να εξασφαλίσει το πτυχίο της Οδοντιατρικής Σχολής. Λέει συγκεκριμένα: *«Το γιατρείο το είχε ένας παλιός οδοντογιατρός που είχε και γυναίκα οδοντογιατρό. Αυτοί είχαν κανονικό γιατρείο στο Βόλο, εκεί μένανε, και έρχονταν και στον Αλμυρό και στην Αγχίαλο. Ήταν καλός άνθρωπος. Θυμάμαι δεν είχα λεφτά να πάρω το πτυχίο, δηλαδή το χαρτί του πτυχίου, τότε έπρεπε να πληρώσεις 3000 δραχμές για να πάρεις το χαρτί ότι τέλειωσες το Πανεπιστήμιο. Εγώ πού να έβρισκα τόσα λεφτά, ζήτησα προκαταβολή από τον οδοντογιατρό κι αυτός μου τα έδωσε. Όμως κι εγώ δούλεψα σκληρά. Κανένα παράπονο δεν είχε. Αυτή να την κρατήσεις εδώ του έλεγαν οι άνθρωποι».* Την υποστήριξη του εργοδότη της, η αφηγήτρια επισημαίνει ότι την αντιστάθμισε με την σκληρή δουλειά και την καλή σχέση που δημιούργησε με τους κατοίκους της περιοχής.

Σχετικά με την δουλειά της ως οδοντίατρο η αφηγήτρια αναδεικνύει την απουσία στοματικής υγιεινής και οδοντιατρικής φροντίδας εκ μέρους των κατοίκων, γεγονός που μάλλον αποτελούσε κυρίαρχη στάση των χαμηλών κοινωνικοοικονομικών τάξεων της εποχής. Χαρακτηριστικά επισημαίνει: *«Δεν φρόντιζαν τα δόντια τους. Έρχονταν για καμιά εξαγωγή, 'να το βγάλουμε το δόντι μου έλεγαν', να 'το σώσουμε' τους έλεγα, 'να το βγάλουμε' μου έλεγαν, κανένα σφράγισμα έκαναν, πού και πού καμιά γέφυρα».*

Σε αντίθεση με την πλειονότητα που αμελούσε την οδοντιατρική φροντίδα, η αφηγήτρια εστιάζει στην περίπτωση μιας οικογένειας η οποία ενδιαφερόταν για την στοματική υγιεινή του παιδιού της. Χαρακτηρίζει την συγκεκριμένη οικογένεια ως *«ανεβασμένη»*, υπονοώντας ότι η πλειονότητα των οικογενειών δεν ήταν *«ανεβασμένη»*, στοιχείο που αμέσως σπεύδει να αποδώσει στην κακή οικονομική κατάσταση, στις πολύωρες αγροτικές και δύσκολες εργασίες των κατοίκων. Με την ξεχωριστή οικογένεια η αφηγήτρια φαίνεται ότι δημιούργησε στενότερη σχέση, καθώς είναι η μόνη αναφορά που κάνει σε πρόσκληση εκ μέρους πελατών του οδοντιατρείου στην οικία τους: *«Τα παιδιά; Πότε δεν τα έφεραν. Μόνο μια φορά θυμάμαι έφεραν ένα κοριτσάκι. Ήταν ανεβασμένοι γονείς και μάλιστα με κάλεσαν στο σπίτι τους για φαγητό. ...Δεν υπήρχαν ραντεβού. Ούτε μέρα ούτε ώρα. Όποτε πονούσαν έρχονταν. Οι άνθρωποι δούλευαν όλη μέρα. Πρωί πρωί σηκώνονταν και πήγαιναν στα χωράφια, στα καπνά».*

Συμπεράσματα και Επίλογος

Από την γενικότερη αφήγηση της νεαρής τότε οδοντιάτρου γίνεται φανερό ότι η Καίτη Κανλή παρά την ξενική τοπική της ταυτότητα, αισθάνεται αποδεκτή από την κοινωνία του Αλμυρού. Η αποδοχή αυτή προφανώς σχετίζεται με την επαγγελματική της ταυτότητα, άρα και το μορφωτικό της κεφάλαιο, καθώς επίσης και με την έμφυλη ταυτότητα της, την ηλικία της, αλλά πιθανόν και με τη γενικότερη προσωπικότητά της. Για την ίδια φαίνεται ότι βασικό σημείο συναισθηματικής συνάντησης με τους κατοίκους του νέου τόπου είναι οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, δηλαδή η 'φτώχεια', στοιχείο που αποτελούσε βασικό χαρακτηριστικό και της δικής της ζωής. Η αφηγήτρια με την εγκατάστασή της στον Αλμυρό διαπιστώνει ότι η πληθυσμιακή πλειονότητα του τόπου ανήκε στην ίδια κοινωνικοοικονομική ομάδα, από την οποία γνώριζε ότι και η ίδια προέρχεται. Με τον τρόπο αυτό, η κοινή ταξική καταγωγή αποτελεί εύκολο έδαφος για την δημιουργία σχέσεων οικειότητας και την ανάπτυξη βασικών κοινωνικών δεσμών και αλληλεπιδράσεων με τους ντόπιους κατοίκους.

Ένα ακόμη στοιχείο που διατρέχει έντονα την αφήγηση της Καίτης Κανλή είναι οι συχνές αναφορές στα «δύσκολα χρόνια», την «δύσκολη εποχή», τους «μαύρους καιρούς», μια και η εγκατάστασή της στον Αλμυρό συνδέεται με την περίοδο του εμφυλίου. Οι εικόνες αυτές, σε συνδυασμό με το πένθος που η ίδια μεταφέρει λόγω της απώλειας του αδελφού της, αλλά και της γενικότερης κοινωνικής κατάστασης στην συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, φαίνεται να καθορίζουν τον τρόπο που αφηγήτρια βλέπει τη ζωή, τόσο την δική της όσο και των συνανθρώπων της. Χαρτογραφεί ένα μάλλον γκριζο τοπίο που χαρακτηρίζεται από μια γενικότερη θλίψη, εικόνα η οποία πού και πού διαρρηγνύεται από μερικές σύντομες λευκές πινελιές χαράς, όπως είναι οι επισκέψεις στο Βόλο και το φαγητό στο «καλό εστιατόριο» με το επιδόρπιο-κομπόστα ή η βόλτα στο παζάρι του Αλμυρού και η γεύση του χαλβά Φαρσάλων. Όμως παρά τα μαύρα χρόνια και την γενικότερη θλίψη, εκείνο που επίσης είναι φανερό στην αφήγηση της Καίτης Κανλή είναι η αίσθηση του αγώνα για μια καλύτερη ζωή, η προσπάθεια να υπερβεί το γκριζο τοπίο και να δημιουργήσει ρωγμές φωτός που σηματοδοτούν ένα καλύτερο μέλλον. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά της πλειονότητας των Ελλήνων, οι οποίοι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια βρίσκονται στην ίδια ηλικιακή ομάδα με την νεαρή τότε οδοντίατρο. Κι είναι ακριβώς τα στοιχεία αυτά που αναδεικνύουν με τον χαρακτηριστικότερο τρόπο οι στίχοι του Τάσου Λειβαδίτη (1984):

«Καθόταν έξω στα χωράφια και σχεδίαζε πάνω στο χώμα πουλιά.
Μα τα πουλιά ζητούσαν τον ουρανό.
Τότε σχεδίασε γύρω τους την θλίψη.
Και τα πουλιά πέταξαν!»

Βιβλιογραφία

- Bruner, J. (1986) *Actual Minds. Possible Worlds*, Cambridge: Harvard University Press.
- Λειβαδίτης, Τ. (1984). Νυκτερινός επισκέπτης. Αθήνα: Κέδρος
- Μάγος, Κ. (2013). «Διδάσκοντας με αφηγήσεις». Η αξιοποίηση της αφήγησης στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Στο Τ. Τσιλιμένη, Α. Σμυρναίος, Ν. Γραίκος (Επιμ.), *Αφήγηση και φιλιαναγνωσία στην εκπαίδευση* (σ. 65-77). Βόλος: Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Πανελλήνιος Όμιλος Φίλων Αφήγησης.
- Rossiter, M. (1999). A narrative approach to development: implications for adult education, *Adult Education Quarterly*, 50 (1), 56 -71.
- Smith, P. & Bond M.H. (2005). *Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, London, Sage.
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική

